

ПЪРВА ЧАСТ
Голямо и Малко

1.

Един залив край Черно море завършваше до водата с бял ръб, в който плискаха вечно подвижните, синьозелени вълни. От белия ръб на крайбрежието жителите на залива вадеха солта на морето.

До ивицата земя се протягаше друга ивица земя – златножълтият пояс на дюните – малки, обли хълмове от ситен пясък.

Зад техните златни гърбове се показваше в неизмерима далечина стара, сива планина, с пояси от черни гори.

По дъгата на побелелия от сол залив нямаше помен от горски въздух, от мириса на зеленина и горска прохлада. От солниците, които стягаха като бял пояс изпития и дълбоко хлътнал навътре корем на тая земя, както и от тлъстите, солени търсавища, надалеко и безгранично се разпространяваше дъхът на застояла морска вода и влажна сол.

Кристалите на тази сол, трупани в грамадни бляскави пирамиди около дървените квадрати на солниците, крепяха тази вечер по върховете си червената паяжина на залеза, хвърляха алени отражения по солените мочурища и като използваша усилията на последните слънчеви лъчи, изпращаха надалеко своята остра, горчива миризма.

Малък теснолинеен влак с голям труд криволичеше по тясната ивица земя между златния пояс на дюните и белия пояс на солта.

Кондукторът на влака седеше на ожулената пейка в последния вагон, в който пътуваше само един пътник. Всъщност кондукторът не изглеждаше седнал, а нагънал като хармоника своето младо, рано изсъхнало и дълго тяло, на върха на което трепкаше малка, тясна птича глава. Поради внезапни спазми той редовно подръпваше дългия си врат, като караше адамовата си ябълка да подскача нагоре и надолу. След всяко подръпване той нагъваше двете си нервни, сухи бузи на ветрила, които за миг окачваше на двете си големи уши, и стрелваше с птичия си поглед пътника, който седеше свит в дъното на вагона до самия прозорец.

Той забеляза този пътник още на гарата в Морскиград. Забеляза го още този миг, когато той се появи на вратата на перона. Из-

глеждаше едър, въпреки че когато бързо се смеси с другите пътници, той се оказа по-нисък от всички.

Кондукторът забеляза това и си позволи не по служба, а от свой личен интерес да се изправи пред вратата на последния вагон, към който бързо вървеше пътникът, на ръка със старо, черно пардесю и с обикновена кожена чанта, с каквато учениците ходят на училище. Когато кондукторът му даде път, човекът едва достигна с върха на широкополата си шапка до гърдите му, но този железопътен чиновник, който бе виждал много пътници, отново се зачуди. Този пътник изглеждаше едър!

Това беше неговото първо впечатление. Пътникът шумно се качи и настани в продълговатия черен сандък над четирите железни колела. В тази дълга пътническа кутия имаше две дълги пейки по продължение на двете дълги стени, по две не дотам чисти прозорчета над двете пейки и по две еднокрили врати на двете тесни стени.

Едничко творение на изящните изкуства, тука се мъдреше картина в ожулена рамка, закована на стената до единия прозорец, която изобразяваше с ужасни предположения каква опасност за живота представлява тази теснолинейна железница, ако човек се опита да се качи на нея във време на движение!

Сега пътникът седеше вече на една от пейките, кондукторът точно знаеше где, според това къде спря шумът на неговите стъпки. Той стигна до дъното на срещуположната пейка и седна там между прозореца и вратата.

В това време към влака полетяха група млади хора, засмяни до ушите господа с две твърде млади дами. Те шумно се насочиха към теснолинейката с доброто настроение на младостта.

Кондукторът едва ги погледна. Той ги познаваше отдавна. Той ги срещаше всеки ден в Соления залив. Високата и хубавата от тези две млади жени бе дъщеря на прочутия Беро-Беро, пръв износител на сол, стопанин на безброй солени търсавища, неизменен управител и всевластен господар на Соления залив.

Той се наричаше собствено¹ Беро Беров, но жителите на Соления залив отдавна бяха забравили истинското име на своя господар и от единия край до другия го наричаха Беро-Беро.

---

¹ Собствено – всъщност. – Бел. ред.

Дъщерята на Беро-Беро беше известна по своята хубост в залива, а косата ѝ лъскаше към червено, като златото в касата на тоя, който ѝ беше баща, и на когото тя бе единствена дъщеря и наследница. Разправяха, че още отсега това момиче имало една такава своя дълга и широка ивица наводнена земя край морето на Соления залив, разделена с дъски на квадрати, благодатно натъпкани със солна каша, че ако дългокракият кондуктор би пожелал да обиколи имота на Беро-Беровата дъщеря, би употребил за това цял един свой работен ден.

Но този момък никога не би помислил да направи такава обиколка. Не! При всяка среща той само ги поглеждаше – нея, червенокосата, и тия, които *винаги и*¹ навсякъде с еднакви надежди биваха около нея. Познаваше ги, но не ги забелязваше. Той беше друг. Макар да живееше в едно заселище с тия млади хора, той не им приличаше по нищо. Те се добираха с мъка по един път на месеца до едно намусено позволение на Беро-Беро, за да отидат за ден, за два до най-близкото голямо селище – Морскиград. А той вършеше това всеки ден по служба. И Морскиград отдавна не му се виждаше тъй голям, както на тях.

В душата му се блъскаха мисли за нещо, което е несравнимо по-голямо. Влакове, които влизат в дълги тунели, гари на важни кръстопътища, в които всяка минута влиза с пухтене истински голям влак и всяка минута друга свирка писва за тръгване. Душата му отдавна се носеше по други места и затова той нито съчувстваше, нито искаше да гледа радостта на тези млади хора.

Той знаеше много добре, че високият млад мъж, който върви отляво на червенокосата дъщеря на Беро-Беро, е по майка грък, върти дребна търговия със солта на своето малко парче затворено море и гори от желание по-скоро да присъедини този свой малък къс от затворената морска повърхност с необхватното солено море на Беро-Беро. Но той знаеше, обаче, за него още и това, че този млад човек можеше и да успее, но никога нямаше да стане нещо повече от обикновен солоизносител в градчето, което живееше единствено от този отвратителен при лизване горчивосолен морски продукт. След години високият, млад и хубав полугрък ще затлъстее, за да заприлича на богатите търговци на залива, ще увеличи корема си, когато увеличи своите солници, но до края на своя

---

¹ Дадените в курсив пасаж, изречения и думи са съкратени от авторката и възстановени от редактора.

живот ще остане тук като съпруг на червенозлатната жена, роб на нейното злато и смирен поданик на нейния баща Боро-Боро, който владееше с непобедим деспотизъм Соления залив.

Едрият господин – в сивия спретнат костюм – в тази дружина бе директор на прогимназията в Соления залив. Местните жители бяха забравили неговото кръщелно име, защото му бяха прикачили свое, което смятаха, че подобава само на него. Те го наричаха Александър, по името на някакъв Александър, който кой знае кога бил цар на македонци и елини, а после станал цар на целия стар свят и се нарекъл Велики.

Кръщението на директора се извърши още в първите дни на неговото пристигане в залива. Той се препоръча преподавател по история, страстен любител на историческите разкази и голям поклонник на Александър Велики. По тази именно причина още в първите дни на неговото пристигане в залива на едно училищно тържество той държа пред удивените местни жители дълга и широка беседа за историческите войни на Александър Велики.

Впечатлението, което неговата беседа направи навремето, беше поразително. Мнозина от слушателите нищо не бяха чували за такъв славен човек и тъкмо този ден научиха от него, че са ставали такива чудесни битки по земята.

От този ден младият директор стана за Соления залив АЛЕКСАНДЪР. Те прашаха децата си да учат при Александър, те отиваха за най-разнообразни съвети при Александър... Този Александър беше много образован човек, обаче твърде весел. Да, тази му веселост го издаваше, че и той няма да се пресели, няма да се махне, а ще остане тук, по тукашните училища. За кондуктора неговата съдба изглеждаше очевидна!... Веселият вид на директора Александър показваше, че той ще се върти само тук и само около това място, където му чуруликаше червенозлатната птичка на неговото сегашно весело настроение.

Второто момиче в тази млада дружина изглеждаше сухо, черно и свито, сякаш не носеше в себе си зародиш на развитие, значи не и на никакви възможности за щастлива съдба и сполучване на нещо друго по-високо и хубаво в живота. Кондукторът не знаеше нейното име и тя съвсем не го интересуваше. Дори, който и път да я видеше, той изпитваше към нея нещо като състрадание, понеже тя изглеждаше изпаднала по милост в това общество и навярно нейната суха грозота бе използвана като средство младата червенокоса жена да не изглежда сама сред няколко млади мъже.

Само за едного от тези млади хора той имаше надежда да излезе нещо друго, тоест нещо, което може би нямаше да остане тук. Това бе съдържателят на местното кино, който притежаваше чудноват проекционен апарат.

Тази машина работеше с трясък. Тя искаше да бъде чута от целия Солен залив, че се труди и работи. Светлият сноп на нейното гърло, който хвърляше върху малкия екран болезнено ретреперани и разкривени образи, често се отплесваше встрани като изгърван овчарски пес и тези чудновати образи започваха да скачат по таван, по стени и по преbledнелите от страх лица на скочилата на крак публика. Минаваше доста време сред вик, блъскане и припадъци, докато нечия могъща ръка обърнеше зиналото устие на машината към закъпения екран, който през време на нейните немирства се белееше самотно, сякаш се зъбеше на недоволната публика. А тази публика тропаше с крака, подскачаше по-бързо от невидимите, но силно осезаеми бълхи в стария салон и настоятелно изискваше продължение на представлението, като изказваше своята уплаха и недоволство.

Всички тези свирки и тропаници пред очите на гражданството падаха върху доброто име на съдържателя Давид и тъкмо по тия причини хората имаха за този човек мнението, че е немарлив към честта си, понеже при всички тези обстоятелства изглеждаше усмихнат и спокоен.

Жителите на залива не можеха да се начудят, че дъщерята на Беро-Беро го приема в своята приятелска среда. Дори нещо повече, тя го търсеше и посещаваше често неговото кино, без да заплаќи нужните дребни монети, срещу които се издаваше входно-то зелено билетче.

Що се отнасяше до него, колкото и да е странно това, той се смяташе човек от нейната среда, но със самата нея рядко разговаряше, а с другите изглеждаше почти непознат. Той се държеше като човек, който мисли за много работи и се обличаше неугледно. Този човек бе обходил със своята чудновата машина много села край морето и по-далеч от него.

Хората от вътрешността бяха по-щедри към неговите скокливи човеци и разкривени животни, защото очите им бяха по-жадни за зрелища и картини. Те не виждаха морето и нямаха пред очите си този вечно нов и любопитен свят на чуждоземните кораби и лодки, които идват по вълните и скоро отплават по техните гърбове, насочили нос към неизвестността. Не, те не познаваха морето и

затуй очите им просто жадуваха за зрелищата и картините, които им предлагаше Давидовата машинка.

И тъй, единствено у Давид кондукторът предчувстваше посоката, която щеше да го отведе по-надалеко и го уважаваше, въпреки пренебрежението, с което този човек на изкуството се ползваше в Соления залив. Затуй, когато дружината мина край него да се качи на влака, той кимна с глава, той поздрави само него и го поздрави нарочно от уважение.

После кондукторът бързо се качи и седна в последния вагон, в който се настани непознатият – човекът, когото не бе виждал никога по-рано по тези места, нито тук, нито на която и да е станция на селата до Соления залив. А Соления залив, неговото родно място, бе последната станция, или другият край на тази тясна железопътна линия.

Непознатият господин заемаше сега своя ъгъл тъй неподвижно, колкото шумно се беше качил.

Този човек бе напълно непознат на кондуктора!

Пет години без отдиш се бе клатушкал той по тази линия! Пет години прекара лице срещу лице с толкова много пътници и тъй се научи да ги наблюдава и разпознава, че можеше веднага да каже кой с какво се занимава, откъде иде и накъде отива.

Той можеше да каже, че познава всички жители на залива и околността, които поне веднъж през тези пет години бяха пътували до Морскиград.

Този човек той не бе виждал през тези пет години и никъде по-рано. Той може би достигаше петдесет години, може би и повече, а никак не бе изключено и годините му далече още да не бяха достигнали петдесет. Косата му беше тежка и къдрава с черномастилен цвят, лъщеше и не даваше никакъв признак на умора и старост, но страните му изглеждаха увиснали, под очите си имаше вече набрана жълтеникава кожа, а около устните – дълбоки гънки, които издаваха болезнена отпадналост и несъмнената опитност на времето.

Кондукторът мълчаливо ловеше всяко трепване по това отпуснато, потънало в размишления чуждо лице, гледаше наведената глава с мастиленочерния пласт коса отгоре, замижалите очи и се питаше защо този човек изглежда всъщност тъй значителен и едър? Този човек изглеждаше някой, от когото зависи съдбата на хората.

Но кондукторът внезапно си спомни нещо, подръпна сухия си врат, нагъна бузите си на две ветрила до ушите и сконфузено се

изчерви. Спомни си, че преди година време бе усетил също такова предчувствие и спрямо друг чужденец, който се качи на неговата теснолинейка, като носеше в ръка тежък кожен куфар. Тогава той се разтревожи, смути се, с една дума хвърли се на врата на пътника, оплака му се, разказа му мечтите си, които го водеха надалече от тази теснолинейка, от тия безмълвни, жълти дюни, от този преситен със сол въздух. Пътникът го изслуша благосклонно, без да покаже голямо участие, какъвто е навикът на всички големи хора. Затуй едва когато излезе на Морскиградската гара той му се представи, дори му подаде и визитната си картичка.

Кондукторът я погледна, пламна цял и се замая. На картичката бе написано:

Мистер ДЕНКО
танцува със змии.

Кондукторът погледна луксозния кожен куфар в ръцете на мистер Денко и отстъпи две крачки назад. Опасните гадове гъмжаха вътре и през цялото пътуване се бяха намирали в това кожено помещение, което той, за да окаже внимание на пътника, понаместваше сегиз-тогиз на пейката.

Мистер Денко се изсмя с половин дузина златни зъби и хвана за сбогом с два пръста бомбето си.

– Ето на, виждаш ли моята каква е? – каза той. – А ти си седнал да ми се оплакваш. Ти можеш да танцуваш поне с някое момиче, а с мене коя ще танцува, като съм прегръщал змия? Да, всеки с професията си, братко!

Тъй мистер Денко завинаги изчезна с кожата си куфар в навалищата на гарата.

А той бе първият чужд човек, към когото младият кондуктор направи първата крачка. Първата крачка към някаква друга душа и се намери така опозорен! Изчервен до уши, той се скри в един вагон и не мръдна оттам, докато малката железница не затрополи по своите тесни релси под изгреялите звезди, между безмълвните жълти дюни за към Соления залив. Тогава той излезе и приседна на платформата, обхванат от позорно съжаление към себе си.

Как можа да се забрави? Как можа за миг да помисли, че по тази глуха линия може да мине някой човек, който ще отбележи своя печат върху неговата съдба и ще надуе с друг вятър към нова посо-

ка платната на неговата тъжна, самотна гемия?... Тогава, седнал на последната платформа, той пророни и няколко сълзи, защото познатите златни могили бягаха вече край него и потъваха в същата дрезгавина, в която той познаваше тъй отдавна мястото и блясъка на всички съзвездия и на всички фази на месечината.

Но изтъркули се годината и той се умири от тази несполучлива среща.

Тухлените двуетажни къщи на Соления залив се мяркаха вече зад гърбовете на дюните, а кондукторът продължаваше да впи-ва погледа си в наведеното лице на пътника, в неговото пълно, отпуснато лице, старо и уморено, което мислеше нещо тъй упорито, както могат да бъдат упорити само старостта и умората.

Но внезапно човекът повдигна единият си ленив, подпухнал, пожълтял клепач и отправи бърз, отегчен и сърдит поглед към зяпналото лице на своя усърден наблюдател. Погледът трая само миг и се приклопи, но в този миг кондукторът се видя пронизан, заловен! Видя се малък, като ученик, хванат на мястото на пакостта. Той се сети, че още не е обиколил за билетите на пътниците, че днес непростимо е пренебрегнал своите служебни обязанности и с един скок върху дългите си нозе изскокна на платформата.

Пътникът тогава изви очи към белите едноетажни и двуетажни къщички около солниците, които бяха поникнали като гъби около железопътната линия. Тия работнически домове, които по белотата и размера си приличаха много на купчините натрупана сол край морето! Лицето му се стегна, ленивите клепачи се разтвориха и свободно пуснаха светлината на две внушителни, силни, добри очи, които се радваха на къщичките, на купищата бяла сол, на този нов град, изникнал поради благодатта на солта. Виждаха се вече ясно отделните постройките, улици, балкони и прозорци, виждаха се дори транспаранти и пердета, както и саксии с червени цветя в кошове пред прозорците. Кучета лаеха и мучеше някое от големите двуроги. Тъй близо вече бе градът, когато влаковата композиция с последни сили се затресе, не издържа и се тръшна върху тясната железопътна линия.

Машината, която бе положила такива усилия да доведе дотук няколкото неспособни да се движат без нея вагони, очевидно се бе разглобила от непоносимия товар. Четирите ѝ колелета изхвъркнаха надалеч по дюните, а слабичкият ѝ, черен труп с тясното ко-

минче отгоре, прилично на единствен рог, заинатено се тръшна на релсите, като млада, мършава, упорита биволица, когато по линията се зададе влакът.

Във вагоните се почувства внезапно сблъскване и сътресение. Чуха се женски писъци и викове за помощ от купето на младата дружина, която се прибираше от Морскиград.

Кондукторът, който в този миг на железопътната катастрофа преминаваше от вагон във вагон, отхвъркна и се зари в един куп пясък край линията. Той чу писъците и въпреки сътресението, което почувства от внезапния скок в купчината пясък, рипна, цял изпълнен от съзнанието на своя професионален и човешки дълг. И с най-дългата си крачка се впусна към клепналия настрани вагон, от който се бяха разнесли мъжките викове за помощ и женските писъци.

Оказа се, че вътре не бе се случило нищо такова, заради което би трябвала помощ. В първия миг всички се бяха тръснали един върху друг, но сега те вече се кискаха, лазеха към изхода, намираха произшествието за забавно и се готвеха да си отидат пеш в града, тъй като тази катастрофа се бе случила на двеста метра от станцията на Соления залив.

Тогава кондукторът побесня, че тия млади хора са викали от малодушие или просто поради весело настроение, без да им са смачкани главите. Без да ги погледне повече, се метна с дългите си крака към последния вагон, в тъгъла на който седеше непознатият пътник. Откъснат¹ от своите другари, той седеше непокътнат и мирен върху релсите. Непознатият пътник, обаче, не седеше повече вътре.

Кондукторът изхвъркна навън и огледа местността. Тъкмо в това време този, когото диреше, се мярна със своята чанта и пардесю зад първите къщи на селището. Той изглеждаше устремен напред, но това бързане не представляваше никаква трудност за големия радиус, който описваха краката на железопътния чиновник от Соления залив. Като размаха дългите си, сухи ръце, той се впусна подир чужденеца, *като викаше, да, за първи път викаше с инак мълчаливата си уста.*

Човекът се обърна, погледна изстъпления кондуктор и плахо забърза по своя път, обаче неговият преследвач прескочна

---

¹ Става дума за вагона. – Бел. ред.

първата улица и го настигна на завоя. Запъхтян, но крайно зарадван от своя успех, той нагъна нервните си, сухи бузи на две ветрила до ушите и се засмя с явно тържество, като отвори птичата си уста.

– Защо ме преследваш? – спря се и проговори най-сетне чужденецът. Гласът му беше нисък и разтреперан от нетърпение и гняв.

– Исках да ви запитам не сте ли ранен! Исках да ви помогна, господине!

– Ще ми помогнеш, ако ме оставиш на мира!... – извика преследваният. – Не виждаш ли, че аз тичам?

– Не, вие просто вървяхте, вие съвсем не тичахте, господине! – глухо възрази кондукторът, като се изправи пред него на една стълбообразна височина тъй, че главата на пътника достигна до гърдите му.

– Как не си видял, че тичам, когато аз хвърча в сравнение с твоя влак?! – извика той. – Или ти, като железопътен чиновник, си сложил на ума си още да ме бавиш?

– Не! – решително заяви кондукторът, като подръпна дългия си врат и нагъна сухите си бузи на две ветрила до ушите. – И аз искам да ви се оплача от този влак!

– Ти, човече, си луд! – изведнъж се разяри непознатият. – Ти си полудял от бавно возене!... Махай се от очите ми!

И той хукна напред, като си мислеше, че тича, но поради тежестта на тялото си той само тежко бързаше, без да взима големи разстояния, тъй че кондукторът тръгна спокойно с него.

– Чуйте ме, господине! – извика той. – Всеки човек е длъжен да изслуша ближния си!

– Защо да е длъжен? – изръмжа чужденецът, като спря за миг да го погледне. – Откъде накъде да съм длъжен?

– Защото всички сме братя помежду си!

– По дяволите! – облещи очите си в него пълният човек. – Какво е сега това безсрамие?!... По дяволите твоите **братя**! Не искам да слушам нищо!

– Господине, напразно ме оскърбявате! – извика кондукторът, като изостана назад зад гърба на този груб човек.

Чужденецът изтича напред, спря се, обърна се, изгледа го мълниеносно и му извика, разтърсен от нетърпение:

– На обиден ли се правиш? Още ли искаш да ме мъчиш?

И понеже кондукторът не се решаваше да помръдне, той се върна няколко стъпки назад, вдигна запухтения си нос до гърдите му, потегли го за ръкава и му извика:

– Слушай, човече!... Тръгвай и тичай с мен!... Кажи! Защо ме измъчваш ти тъкмо сега? Кой дявол те научи на това? Та ти ме разсипа, ти ме погуби! Кажи!

Изчервен и разтреперан, дългият кондуктор слушаше неразбраните му думи, но веднага грабна чантата и пардесюто му, защото господинът се задъхваше. Като отрепка, със своите избеляло кафени птичи очи, той не можеше да противопостави нито една дума за оправдание на този поток обвинения, на които не можеше да долови връзката със себе си.

Никога до този миг той не е бивал тъй безпомощен. В железничарската организация речите пред организираните членове бяха един вид неговият жизнен репертоар. Веднъж пред двеста души сам стана да се защити от нападите на един вероломен другар, който пред всички го нарече „Смешен ДОН КИХОТ“. А този тук го обвини в убийство, а него дори го заболя сърцето от жал за този мъчител – дори взе чантата и пардесюто му да ги поноси. Чужденецът, изпотен от мъка, бързаше до него, задъхваше се и го хокаше:

– Защо се нахвърли тъй върху мен? Ти, човече, си луд! Ти си престъпник! Защо са те пуснали тебе свободен?... Ти погуби всичките ми старания. Всичко вече свърши! Толкова много закъснях аз!...

Кондукторът се потеше от желание да му извика „Защо“, „Откъде накъде“, „Какво е свършило“, но чужденецът се огледа сред голия площад на града и сега действително хукна към една от кривите напречни улички.

Нещо в неговото пълно тяло плесна и разтвори крила. Отпуснатият човек стана лек и се завтече нататък. Така стремително той мина още много тесни и криви улици и сякаш пътят му бе към другия край на града, когато той се спря задъхан, но не от умора, а от възмущение на тъгъла на една малка, прашна, разорана уличка, с два каменни бордюра и с два реда едноетажни къщички сред градинки. Човекът задъхано гледаше на срещната страна, някъде към средата на уличката, като взираше нездравите си очи в опушена, сива къща, с два прозореца на единствения си етаж, в покритите със зелен мъх плочи на покрива, наполовина скрит в големите клонове на един стар бъз.

Всички пътни врати по тази уличка бяха затворени, само на тази сива къщичка пътната врата зееше широкоотворена, сякаш чакаше да посрещне, или да изпрати някого. Много хора журчаха около нея, най-много жени, които изглеждаха майки, и престарели баби в черни поли и забрадки.

– Ето я! Още са тука! – извика чужденецът и погледна облекчено кондуктора, като се втурна с пъшкане към тази единствено оживена къща и отворена врата на малката уличка.

Кондукторът се спусна с чантата и пардесюто му подир него. Влязоха в двора, като на пътната врата разбутаха две-три бабички, които изръмжаха след тях. Изведнъж много хора, мъже, жени и деца, наизлязоха от къщи и застанаха мълчаливо върху петтия каменни стъпала на къщата, като едва смееха да слязат към двора, където бе застанал чужденецът.

Не мина и минута, отвътре се чу женски писък. Пълна, около петдесетгодишна жена, в черна памучна, широка и дълга рокля, изскокна навън, разпери ръце пред новодошлия и изплака на гърдите му:

– Фердинанде, братко... Братко!...

Всичко живо, което бе вътре, вън по ъглите на дълбокия и дълъг двор, около плевнята и което можеше да се движи на собствените си крака, в този миг изскочи и вторачи очи в оногова, когото сестрата нарече Фердинанд.

А Фердинанд помилва неловко побелелите коси на сестра си и погледна нейното здраво, грубо лице, по което никога не бе минал парцалът, натопен в бяла, евтина пудра, която някога той бе виждал в мукавените тоалетни кутии, с които се хвалеха сестрите на неговите приятели в залива.

По изпъкналите скули на жълтеникавите ѝ страни не бе минал никога нейният як пръст, натопен в червилото за бузи, а нейните широки, но яко стиснати устни никога не бяха почувствали върху себе си някоя друга освежителна червена мазнина, освен тая на лютивите лоени сосове, които всеки ден тя приготвяваше за хората на тази къща.

В този миг по устните ѝ и по тия изпъкнали скули, върху които здраво бе изопната жълтата кожа, течаха изобилни сълзи, тъй поройно, както текат на здравите нервни хора, когато плачат веднъж на десет години, а Фердинанд бърбеше замаяно:

– Боже мой! Боже мой, Лено, ти не си се много променила! Къде са другите?

– Ох, та ти зер не можеш да ги познаеш! – ахна горчиво Лена и изненаданият ѝ поглед се удави в нов прилив на сълзи.

Тия други се бяха изправили около тях и чакаха най-голямата сестра да свърши своя изобилен плач на братовите им гърди.

– Та това е Атанас! – извика Фердинанд, като протегна ръка към един едър, кокалест, изсивял мъж, който силно почервения, когато трябваше да се остави да бъде целунат набърже по челото от този непознат господин.

Дали Атанас се изчерви тъй болезнено, защото се почувства едър и тромав пред брата си или защото беше сигурен, че брат му е узнал вече за неговата простотия и нежелание да се учи? Навярно той знаеше това от многото тъжни и оплаквателни писма на сестрите му до него, пращани в течение на дълги години, когато Атанас на няколко пъти изоставяше това тежко учение, пак се завръщаше в храма на знанието, додето си излезе един ден завинаги и значи, реши се, сред това семейство, чийто син и брат бе Фердинанд, той да бъде „простият“?!

Но Фердинанд изглеждаше по-смутен от него и само му повтаряше, като целуваше женената Ката, която му поднесе двете си примряли от страх, извънредно дългообрази момичета, и най-малката Маца, която той въобще не бе виждал във от пелени:

– Боже мой, Боже мой, вие пък другите колко сте се изменили!

Но изведнъж той ги обиколи с поглед всички по ред и запита:

– А Малката Мария?

Хората, които бяха най-близо около него, се спогледаха, а Лена се изчерви, преди да отговори:

– Тя няма да може да дойде, Фердинанде.

– Защо? – учуди се Фердинанд. – Кой ми казваше, че селото, където живеят, не било далеч оттук?

– Далече е! – отговори решително Лена и гласът ѝ прозвуча твърдо и грубо, както въобще си звучеше в обикновения живот, когато не се беше случило нещо такова необикновено като сегашното, което караше и очите, и гласът ѝ да плачат. – То е в планината! – каза тя.

За хората на морето този израз означаваше много работи. С техни думи мисълта на Лена беше тази: тяхната пета по ред сестра, която носеше името на майка им и която наричаха Малката Мария, за да отличат името ѝ от името на майката, която пък наричаха Старата Мария, от осем години бе омъжена за някакъв богат

горски стопанин в едно планинско село. Тя живееше на планината, значи тъй далеч, почти на края на света. Затуй бе немислимо тя да дойде тук дори на днешния ден, когато голяма скръб зовеше в този дом разпилените му деца. Да, Малката Мария живееше сега **на планината!**

Фердинанд искаше, но не можа да запита още нещо, понеже Лена пак заплака и го поведе под ръка нагоре по стълбата, между зяпналите хора, които не гледаха само Фердинанд, но и старата Лена, която го водеше за ръка към прага на бащината му къща. Ката, Атанас и Маца с встрещени лица тръгнаха подир тях.

Като изкачиха петтях стъпала, Лена се отдръпна от вратата на коридора, която бе широкоотворена, както зееше и пътната врата на тази къща. Сякаш и тя бе приготвена да посрещне, или да пропусне навън от къщата нещо необикновено.

Фердинанд се изправи пред широко отворената врата на родната си къща, а сестрите и брат му устремиха очите си в него. Съседите се увираха един през друг напред, а гамените от махалата щипеха бабите отзад между диплите на черните им фусти, за да ги накарат да отскочат с проклетие и да им отворят път към Фердинанд. Някоя жена изхълца. Навярно бе стара съседка на хората от тази къща.

Фердинанд бърже погледна в широкия полутъмен коридор на този дом, който бе и негов дом, коренът на неговата фамилия.

Тамянен пушек излиташе на струи от вратата, а вътре около един дълбок, черен сандък горяха восъчни свещи. На дъното на този неуместно дълбок мъртвешки сандък бе скръстила сухите си ръце майката на тази къща – тази, която бе родила Фердинанд, и грубата Лена, и кротколиката Ката, и непохватния, едр и винаги сконфузен Атанас, а след него тази, която не бе тук, понеже живееше на планината, носеше нейното име и поради туй бе наричана Малката Мария, а след нея високата и бяла до безкръвност Маца.

Лицето на дребната майчица беше тъй мъничко, жълто и набърчено, че изглеждаше засмяно. Истина, сякаш се смееше под треперливата светлина на восъчните свещи!

Фердинанд стърчеше като запънат на прага. Той не изплака, дори не извади тъй неизбежната при подобни случаи кърпа и не топна с нея очите си.

Държанието му изглеждаше непонятно, дори оскърбително за хората от залива, които от вчера се тълпяха в тази скромна къ-

ща, гледаха ухиленото сбърчено лице на незначителната старица и очакваха нейния син Фердинанд, който замина като къдравокос юноша от Соления залив да се губи повече от двайсет години из пределите на България. През тия две десетилетия той бе станал „нещо“ голямо там, във вътрешността на страната.

Всички хора от залива с положителност знаеха едно: Фердинанд, синът на баба Мария Тъкачката, е **нещо**, само че не знаеха къде и собствено какво. Това бе едно неоспоримо **знаене**, което се затвърдяваше година подир година с упоритостта на легенда.

Преди пет години самата жена на аптекаря, която носеше голяма жълта лисица, имаше напудрени бузи и голяма бенка на лявата буза, лично бе ходила при скромната вдовица баба Мария Тъкачката с молба да пише на своя син Фердинанд, който живееше в столицата, да издейства нейния син да бъде приет тази година в университета. Нещо съвсем незначително, някаква единица от кой знай коя учебна бележка не бе достигнала на ученото момче и поради това обстоятелство то бе прекарало без учение и без работа цяла една година в скитане в Соления залив.

Бабичката Мария се зарадва много, че с молбата на такава дама ѝ беше оказана висока чест. Тя купи плик и лист и написа писмо на сина си, с голяма скромност и много извинения за предявената молба. За самата себе си тя никога не би се одързостила да го безпокои, но тъй като работата се отнасяше до най-видната дама на града, тя се моли на сина си да ѝ прости и да помогне на госпожата.

Много наскоро след изпращането на това писмо из целия залив се разнесе новината, че синът на аптекарката е допуснат в университета и че от този ден нататък се нарича „студент“!

Аптекарката изпрати една черна копринена кърпа на баба Мария, но лично тя не отиде да ѝ благодари. Извини се, че била много заета с приготвянето на сина си. Като майка тя се видя веднъж принудена да тръгне от централния площад, където беше аптеката на Соления залив, към крайния квартал на баба Мария Тъкачката, направи това посещение на малката старица и изтърпя нейното тихо хълцане, защото тя винаги плачеше от вълнение, когато ѝ заговореха за нейния син Фердинанд.

Повторно тя не можеше да измени същия път и не можеше да намери сили да изтърпи тихото хълцане на старицата.

Обаче, когато хората на залива с очите си видяха как нейният син се качи на влака с два денка, куфар и кошница, как, изчервен от

гордост, се разцелува за последен път с майка си и баща си, те издадоха голяма възхвала за Фердинанд, когото помнеха като юноша донякъде само най-възрастните хора на Соления залив.

Навярно тъкмо по тази причина жената на аптекаря изказа първата недобра дума за Фердинанд, която за няколко време по-мрачи неговото име. Тя именно разпространи слуха, че е твърде възможно Фердинанд да е сдобил, кой знае по какви пътища, някакво влияние сред известни среди в столицата, но че тя знаела вече от сигурно място, че той съвсем не бил **богат**! Напротив, той бил сиромаш човек, затуй не пращал нито пари, нито продукти за бедната баба Мария, която бе принудена да тъче черги на хората, за да храни четири деца след него. Тя самата, след своето посещение, може да засвидетелства каква оскъдна обстановка е намерила в неговата родна къща!... Той да е изпращал някога нещо! – такава вест не бе чул никой. Значи, можеше да се предположи, че Фердинанд е сетен бедняк, което значеше много работи. Това значеше човек без уважение между хората, без чест, без авторитет, въобще нищо!... Какво от туй, че той случайно бе наредил нейния син в университета? И госпожата на аптекаря никога вече не спомена, че именно Фердинанд бе разрешил бъдещето на сина ѝ.

Хората чуха нейните думи и отначало не се показаха готови да се съгласят направо с тях, обаче, когато по-малкият брат Атанас напусна училището и стана прост работник в дърводелницата, в която му повериха изработката на качета за консервиране на зеленчуци, те не знаеха вече какво трябва да помислят за Фердинанд. Истина, чуваше се и това, че Атанас бил твърде неприлежен в учението и забележително непаметлив. Но да бъдеш брат на Фердинанд и да станеш кацар!...

По това време някои разказваха, че чули да се разправя нещо в Морскиград за Фердинанд. Че той не бил много богат, но бил доста богат, тъй че спокойно би могъл да отделя по цяла хилядарка за баба Мария и друга за учението на Атанас. Би могъл да направи и богат чеиз за Ката, която бе занесла в къщата на мъжа си само ризи от тъкано платно, което не дотам скопосно изтъка самата баба Мария. Такъв чеиз имаха само най-бедните момичета в залива.

– Е, тогава какво?...

– Там е работата – казаха тогава някои, – Фердинанд бил станал безсърдечен и корав, като всеки големец.

Тази новина разяри жената на аптекаря, едничката, на която далечният Фердинанд бе направил еднъж добрина. Тя веднага заподозря, че тази новина, която хората донесоха от града, ще издигне неимоверно Фердинанд в очите на хората от Соления залив. И това стана.

Мнозина почнаха да правят посещения на баба Мария, но не за да ѝ заръчат някой аршин тъкано платно, а просто да ѝ отидат на гости, като се надяваха, че Фердинанд скоро ще се върне.

Но годините минаваха, и Фердинанд не си дойде. Почтата носеше писмата му през две зими в трета. По едно време се чу, че той помогнал и на дъщерята на свещеника да се настани учителка в Морскиград.

През лятната ваканция тя пристигна в червена копринена рокля на къдрави волани и червен чадър на рамо. Тя сияеше, стъпваше на високи червени токове като балерина и изглеждаше много богато наредена. Съседките започнаха да шушукат. Виждаха я подир обяд да чупи червената си половина по площада и говореха дали попската дъщеря не се е „сприятелила“ с Фердинанд за едно учителско място в града.

Един ден тези жени почувстваха, че повече няма да могат да издържат и отидоха в поповата къща с плетивата си да поплетат при попадията. Попската дъщеря нижеше на конец четвъртини ябълки и се готвеше да ги суши на слънце.

– Та, значи, тебе Фердинанд ти помогна, Тино? – хитро я попитаха съседките. – Е, какъв е станал той? Трябва вече да носи голямо шкембе и плешива глава, а зъбите му трябва отдавна да са окапали!...

Тина се засмя и праметна ябълчената си броеница.

Не, тя не можеше да разкаже как изглежда той, нито с какво собствено се занимава. Нищо такова не може да разкаже тя, понеже никога не го е виждала. Гласа му чула, да! По телефона му чула гласа. Той говорел по господарски.

– Надуто ли? – извикаха съседките. – Нима синът на Мария Тъкачката говори вече надуто?!

– Не – засмя си Тина, – той не говори надуто, а силно, властно, отривисто, ясно. Аз запомних дума по дума каквото ми каза.

– Е, какво ти каза? – живо се заинтересуваха съседките.

Той ѝ казал: „Госпожице, моля, бъдете така добра, явете се точно в 11 часа при главния секретар. Аз наредих да ви пуснат

веднага при него. Той ще ви помогне да заемете това учителско място!“

– Така ли? И само това? – питаха разочаровано жените. Не, това съвсем не е говорене по господарски! Та той даже я молен тя да бъдела така добра!...

– Вие тука съвсем сте опростели! – извика учителката, но те си бяха вече съставили мнение, а и на нея не искаха да повярват, че само по телефона е водила този кратък разговор с него.

– Колко сте подли! – извика Тина, като се разрида от яд, а това още повече затвърди у съседките убеждението, че тя не бе говорила само по някаква жица с Фердинанд и не бе получила такова ценно учителско място в Морскиград, без да се види с него.

На другия ден червената рокля и червеният чадър на попската дъщеря лъщяха на станцията. Тя чакаше влака, а до нея тъжно се мъдреха попът и попадаята. Учителката замина.

От време на време долиташе в залива някой слух за Фердинанд. Един ден прочетоха името му в някакъв вестник, но във връзка с какво – това никой не можеше да каже. Пак по това време аптекарят съобщи, че самият Фердинанд бил написал нещо в друг някакъв вестник, по някакъв неразбран въпрос, но жена му скри вестника и му забрани да говори.

– Не може да се отдава такова значение на човек, чийто произход е известен на целия залив! – отсече тя. Някогашната безвъзмездна услуга на Фердинанд с времето се бе превърнала в нея на оскърбление към цялото ѝ семейно и обществено положение.

Да, истина беше, хората много се интересуваха за Фердинанд. Някои с добро, някои с лошо. Имаше дори и такива, които казваха на децата си:

– Ако получиш двойка, ще пиша на чичо ти Фердинанд!

Детето не знаеше кой е тоя чичо, но името му означаваше пример на прилежание и наука. Това значеше, че получилият двойка ще бъде презрян от високо място, на лято няма да му направят хвърчило от червена книга, няма да получи обещаната гумена топка, нито стъклените бонбони, които се смучат, смучат, докато стигнеш до нещо разтегливо, с мирис на шоколад и тъй сладко, че на стомаха ти прималява от удоволствие.

Много се говореше за Фердинанд, но никой не го бе виждал нито през време на неговата мъжка зрелост, нито на тия му годи-

ни. Дори майка му до вчера и сестрите му не можеха да кажат как собствено изглежда вече неговият образ.

А ето сега Фердинанд стоеше пред техните очи на прага на родната си къща, която бе напуснал преди двайсет и повече години, в дните на младостта си и в която го бяха чакали тъй дълго и тъй възторжено. Но Фердинанд не плачеше. Тогава някои от занемелите съседи си спомниха каква мътва се понесе преди години за този човек. Тогава разправяха, че Фердинанд бил станал безсърдечен и корав като всеки големец.

Сестрите му се почувстваха обидени от неговата неподвижност пред последното легло на тази, която повече от двайсет години го бе чакала. Те не се стърпяха и леко го побутнаха зад гърба. Тогава той се окопоти, свали шапка и влезе в полутъмния коридор. Бърже, с настървение и без да се прикриват повече, съседите и познатите на този дом заработиха с лакти и рамене и нахлуха в коридора подир него. Те не искаха да изпуснат първия миг, най-интересния от тази тъй дългоочаквана среща на Фердинанд с бедната баба Мария. Истина, сега тя приличаше повече на сгърчено, ухилено от бръчки и слабост жълто човече, на жалка, стара кукла, как да е намотана от вежди, жълти парцали. Но тя с майчинска нежност го беше чакала до днес! Истина бе и това, че по-краен срок за тяхното свиждане на земята този чуден Фердинанд не би могъл да намери. Може би той бе чакал тъкмо този ден, за да достави едно рядко зрелище на хората от Соления залив, на които не бе се случвало от много години нещо толкова интересно.

Но Фердинанд само неловко се прекръсти. Тоест, той само размахна ръка от челото до пълния си корем и после като че ли и към едното рамо, но изглеждаше като човек, който не се кръсти всяка неделя на определеното за тия работи място. Пък, хайде, да речем да се е кръстил поне вкъщи, но и там не изглеждаше да е правил често този християнски знак. И с тази си неловкост и недопустимо неумение той развали първия и най-важен миг, тъй дълго чакания от срещата на Фердинанд и бедната майчица.

После този изгубен за двайсет години син, който съвсем не изглеждаше вече в разцвета на младостта си, коленичи с пухтене над дълбокия черен сандък, направи се, че целува сухата и съвсем отесняла ръка на мъртвата и ведната стана, като поиска стол да седне.

Хората, които все още чакаха, помислиха, че най-сетне Фердинанд ще припадне. Но не! Той се тръшна на стола и доста пълното

му лице се обля не в съзвиз, а в пот, която той бърже отри с голямата си кърпа. От какво беше тази пот – от мъка ли, или от тлъстина? Фердинанд изглеждаше пълен човек и не много стегнат, за да може без мъка да коленичи и да наведе устата си почти до земята, но можеше да бъде пък и от скръб. Хората от залива не бяха толкова прости. И на тях им се беше случвало да видят някои упорити мъже, които бяха вървели със сухи очи, дори подир носилото на дъщерите си. После тия бащи грохваха и побеляваха в една нощ, но през деня не бяха плакали, да, не бяха пролели нито една съзла!...

Кой може да следва някои души по техния път? Може би и тая черна и лъскава до мастилено коса на Фердинанд на следното утро ще стане сива, като сивите косми на баба Мария, които бяха вчесани съвсем гладко около новата ѝ, мъртвешка забрадка.

Но в този миг на размисли върху тайната мъка на Фердинанд, този отпуснат човек, който не бе отпразвил повече от един бегъл и безизразен поглед наоколо, съгледа край себе си стълбообразния кондуктор, който все още крепеше в ръцете си чантата и пардесюто му. Той скочи, защото едва сега се сети за него и викна изненадан с всичкия си силен глас:

– Извинявай, човече, ти толкова дълго си ги държал!...

И бързо дръпна да си прибере вещите. Но пламналият кондуктор, който го бе придружил при неговото възвръщане в родната му къща и най-сетне бе научил кой е този чудноват и висок пътник, когото доведе в Соления залив, яростно се възпротиви да остави в някой ъгъл своя скъп товар.

– Та все така ли искаш да ги държиш в ръце, приятелю? – ядоса се Фердинанд и просто издърпа вещите си от ръцете му. Като ги подаде на Лена, той се върна на своя стол и погледна изпод вежди кондуктора. Високият момък пламна, но продължи вторачено да гледа Фердинанд, който пък наведе очи. Тогава кондукторът направи последни усилия, приближи се, наведе се до ухото му и там задъхано изказа нещо, което трябваше да значи приблизително това:

– Много ви моля... простете... Само да знаех... Вашата майка... умряла...

Фердинанд повдигна ъгълчето на ленивия си клепач, огледа насъбралите се, погледна кондуктора и залепи устни на ухото му.

– Не, приятелю – прошепна той. – Всъщност сега виждам, че ти си искал да ми помогнеш. Това ли, наистина, искаше да ми кажеш?

Кондукторът го погледна, забърка се още повече, още повече пламна и затрепери. По какви причини, именно, по-рано го беше погубил, а сега с какво и поради какво бе искал да му помогне? После възможно ли беше той да му каже това, което имаше да го моли относно своите житейски страдания и грижи, пред мъртвешкия сандък на тази майка, която не бе виждала своя Фердинанд повече от двацет години, и пред тия толкова любопитни очи, които изразяваха вече своето незадоволство от непонятното поведение на Фердинанд при един тъй скръбен и особен случай?

Фердинанд разбра неговото смущение, отново смигна с едва подпухналия си клепач, извади от чантата си една карта, на която бе отбелязан адресът му, и я мушна в разтрепераната му ръка.

– Ако не се видим тук, приятелю, пиши ми това, за което ме гонеше като луд!

Кондукторът се изправи облекчен и възрадва, че Фердинанд е разбрал недоволството в погледите на хората от залива. Стисна късчето хартия до посиняване на ноктите, набърже се поклони и внезапно изскокна във върху дългите си нозе.

Как се казваше този луд човек? – извика гръмогласно Фердинанд.

– **Русан кондуктора!** – отговориха му с натъртване хората от залива. Фердинанд бърже ги погледна и веднага се отпусна на мястото си. Сестрите му изглеждаха крайно оскърбени от неговия шумен интерес към един чужд на семейството им човек като Русан Кондуктора, когато подир двацет години току-що бе видял мъртвата си майка. И те тихо захлипаха.

Фердинанд бърже погледна тяхните разстроени лица, улови ръце на корема си и наведе глава с поглед, отправен към усмихнатото в бръчки лице на мъртвата старица. Хората се наредиха около Фердинанд и си мислеха:

„Истина е, че той не се е връщал тия двацет години, защото не е обичал бедната баба Мария. Кой, действително, би могъл да обича тази жалка, незначителна и ухилена бабичка, която цял живот бе тъкала черги за хорските къщи, но своята къща не можа да постели?“

Истина е още, че Фердинанд е скъперник. Колкото и да не е обичал бедната баба Мария, поне за пред хората, трябваше да донесе за последната ѝ нощ една от ония големи, бели свещи, които богатите хора слагат на главите на своите мъртви.“

– А все пак трябва да е богат – шушнеха вече някои, – въпреки, че е дошъл само с чанта и пардесю, което може да рече, че той даже няма и куфар. Но тази нищожна чанта и това не дотам ново пардесю донесе на ръка от гарата самият високомерен Русан Кондуктора. А Фердинанд по всяка вероятност нарочно го бе оставил да ги държи в ръце още дълго време вкъщи, за да покаже на съотечествениците си кой е дошъл.

– А после му плати като на прост хамалин – казаха тия, които видяха, че Фердинанд бе мушнал някаква хартия в ръцете на кондуктора.

– И за този салтанат трябва да му е мушнал някоя хилядарка – твърдяха те. Защото надутият Русан не би се съгласил на тая работа за по-малко и не би изглеждал тъй смутен пред своите съграждани.

Фердинанд продължаваше да седи отпуснато на дървения стол, гледаше лицето на старата си майка и премигваше лениво, като преместваше от време на време очите си по дъските на пода. Навън започна да притъмнява. Старият бърз пред къщата не позволяваше да се видят звездите, нито пък пропусчаше най-слабия лъх от вечерния вятър, който искаше да влезе в коридора и да угаси жълтите вощеници на неговата мъртва стопанка баба Мария.

Около мъртвата ставаше топло и задушно поради запаления вощък.

– Дали няма да задреме пред хората? – тревожеше се Атанас, който седеше върху един тенекиен сандък в най-отдалечения и тъмен ъгъл на салона. От своето място той най-спокойно можеше да наблюдава Фердинанд. – Гледай какъв бил този бати!... Много по-нисък бил от мене и по-къдрав! А под очите му вече какви гънки!... Каква умора в погледа му!... Какъв отпуснат човек! Ей сега ще заспи! – скочи той от мястото си и отиде зад Фердинанд, но го досрамя и се спря. Прост работник беше той, как да се отнесе като към брат с този човек? А той отдавна знаеше вече доброто, което се шушукаше за неговия брат, но знаеше и лошото и за нищо на света не искаше Фердинанд да се изложи само поради една подла дрямка пред ковчега на майка си и пред хората от залива.

Фердинанд заплашително се унасяше в стола си, като преваляше помътнели очи, макар че все още гледаше в дълбокия сандък.

„Сигурно не може да му е тъй мъчно за мама, както на нас – реши в себе си Атанас. – Майка му е, но има десетки години оттогава, когато я е видял за последен път.“

А те я бяха видели за последен път вчера, когато трябваше да седнат на обяд. Лена влезе в стаята на болната с паничка супа, а малката майчица още с топло лице беше отворила и тихо обърнала очите си, навярно защото не бе искала да им попречи на обяда. Те нямаше защо да се тревожат за една тъй плаха и незначителна женица, каквато бе тя през целия си живот. Нека си обядват нейните деца!... Тя се погрижи през живота си те да имат този обяд!

Тези чувства изпълниха Атанас, когато вчера тромаво се притича на писъците, които нададе Лена. Маца се спусна зад тях и писъкът стана двоен. После надникнаха много глави, завлизаха, заизлизаха хора, дойде и Ката с кърпа на очи, а подир нея изсъхналият учител, който ѝ беше съпруг. Щом ги видяха, сетиха се, че има още един, и то тъкмо този, когото баба Мария най-горещо бе желала да има около ковчегата си. Тогава решиха да изпратят учителя да съобщи по телеграфа внезапния край на баба Мария на нейния загубен син Фердинанд.

Да, всичко това стана едва вчера. Атанас обичаше майчицата, но беше тромав и всички му казваха, че е останал прост в живота. Поради туй той не намираше начин да поприказва с малката бабичка около стана за тъкане на черги, нито пък заплака вчера, когато видя, че никога вече няма да може да поприказва с нея. Навярно от простотия той не можеше да плаче, но той знаеше, че страда за майка си. А Фердинанд? Защо не можеше да плаче Фердинанд? Защо стърчеше над рождената си майка с този чужд, хладен израз на лицето, който го правеше важен и студен към всичко, което беше тука? Защо около него тъй осезателно се носеше диханието на чуждоземен и непознат живот? Какво мислеше този чужденец в бащината си къща?...

А Фердинанд клюмна черната си къдрава глава и въздъхна като насън. Атанас скочи, бързо извади ключ от джоба си и го хвърли върху голите дъски зад братата си. Всички подскочиха и го изхокаха, изплашени от внезапния остър звук.

Фердинанд сепнато се обърна, погледна зад себе си своя изплашен брат, вгледа се по-внимателно в неговото изсивяло лице и току изведнъж му смигна с безкрайна братска доброта и шега. Като вдигна лицето си до неговото, той хитро му прошепна:

– Не се бой, братко, няма да заспя!...

Грубите страни на Атанас се изчервиха, той се люшна като загубен и излезе навън. Нощта беше тъмна, хладна и пуста, както винаги в тази улица, където бе техният дом. Атанас се разклатушка и трوماво забяга към дъното на двора, сякаш в тъмнината имаше хиляди хора, очи и устни, които му викаха:

– Не се бой, братко!... Братко!... Братко!...

Тази дума бе казана на него, Атанас... протия Атанас!...

Неговият истински рожден брат се върна!... Той седеше там горе в коридора при тяхната обща майка! И откъде той взе тъй внезапно този поглед за един такъв като Атанас! Откъде изведнъж го проникна до дъното на разтрепераното му и просто сърце? Как разбра той, че бедният, грубият Атанас се плаши и копнее да го запази от злословието на тукашните хора? Трябваше му само едно повдигане на клепача, за да разбере това и със същата бързина да го успокои. Какъв беше този човек? Из какво златно дъно отправяше той този поглед към хора като Атанас, без внимание от страна на другите?

Атанас се пхна в плевнята, тръшна се в сеното и извика тъй, както бе чул вчера сестра си Лена да вика, изплашена от смъртта. Това беше дрезгав, страшен, тъп крясък, който изригва внезапно от едно инак търпеливо и грубо търло. Очите му обаче се пулеха в тъмното и влажнееха от трескаво блаженство.

Никога по-рано той не беше се чувствал тъй блажен, тъй сигурен в живота, който от ранното му детство се показва горчив и груб спрямо него. Хората го хокаха, хвърляха му отровни думи, пълни със злоба за изчезналия му брат, който бил уж нейде си големец!...

А ето го, той е сега тук, горе вкъщи!... Седи той там и сякаш е изпълнил цялата бедна и гола родна къща. Хората на залива се блъскат да го видят. Дали действително синът на баба Мария Тъкачката, рожденият брат на кацаря Атанас, е големец!... Ха!... И те виждат – **той седи там!**... Той е голям колкото цялата къща! Само да не му се спеше толкова и да искаше да каже нещо важно на населението, което го зяпаше! Това би удовлетворило всички унижения на неговия брат. Но Фердинанд изглежда бе мълчалив човек и сигурно не беше високомерен. Той каза на Атанас: „Не се страхувай, братко!... Братко!...“

Отсега нататък съдбата на Атанас ще бъде друга! Отсега нататък той няма да бъде само прост кацар, когото хокат всички. Той